

Společně utváříme budoucnost: Výzkum vězeňství a bezdomovectví mění náš pohled na společnost

10.11.2025 - Andrea Čandová | Západočeská univerzita v Plzni

Sociologové z Fakulty filozofické ZČU Jan Váně a Lukáš Dirga zkoumají, jak se společnost chová k těm, které odsunula na okraj - bezdomovcům a vězňům. Oba spojuje zájem o víru, lidskost a hledání hranice mezi vinou a pochopením. Svými doporučeními pro práci s těmito skupinami pomáhají městu i kraji.

Těžko si je představit, jak Jan Váně (JV) a Lukáš Dirga (LD) spolu oblečení tak, aby zapadli, kráčejí branou věznic nebo mezi lidmi bez domova. Přesto se tak pravidelně děje. Oba do těchto míst přicházejí v očekávání a hledají souvislosti a příběhy. Když pak Jan Váně mluví o trpělivosti, odvaze a vzdoru, který z lidí dělá badatele, je jasné, že to neříká naprázdno.

Co člověka přivede k tématům, kterým se většinová společnost raději vyhýbá?

JV: Mě k těmto tématům přivedla zvědavost a hledal jsem studenty, ve kterých tu zvědavost vzbudím taky. V době, kdy jsem začínal s výzkumy, se jim nikdo moc nevěnoval. Témata, která jsou pro většinovou společnost nekomfortní - bezdomovectví nebo vězeňství - jsou podle mě nejlepším testem toho, jak se společnost chová k lidem na okraji. Tam se nejlépe pozná, jestli chceme pomáhat, nebo pohrdat.

LD: Já jsem vyrůstal jsem v Horním Slavkově na Karlovarsku, jehož dominantou byla místní věznice. Chodil jsem kolem ní běhat a venčit psa a ten svět za zdí mě fascinoval. Postupně jsem se chtěl dozvědět víc o tom, jak se tam žije a pracuje. Řada mých známých ve věznici pracovala, takže jsem slyšel historky, kterým jsem až nechtěl někdy věřit. Hledal jsem proto způsob, jak to prostředí lépe poznat.

Co jste se jeden od druhého naučili - nejen odborně, ale lidsky?

LD: Honza se věnuje náboženství, já vězeňství, takže jsme přirozeně spojili naši expertízu. Učíme se jeden od druhého o té dané oblasti a spolupráce funguje a doufám, že bude pokračovat i v budoucnu.

JV: Od Lukáše jsem se naučil trpělivosti. Ti nejlepší studenti, které jsem kdy učil, měli jednu společnou vlastnost, a to je jistá míra vzdoru. Zároveň jsem se od něj naučil i věcné poznatky, on šel do vězeňských témat mnohem hlouběji.

Jak se taková témata zkoumají, jak se sbírají data? Vyžaduje to trpělivost?

JV: Zkoumá se to těžce. Potřebujete spoustu času, velkou trpělivost, a protože jsou to témata, která nejsou většinově podporovaná, tak se na to těžko shánějí i finance.

LD: Můžeme na to pak jít dvěma způsoby. Zaprvé kvantitativně, tedy pomocí dotazníku, který můžeme poslat do věznic, ale já volím přímý kontakt a kvalitativní formu. Do věznic pravidelně chodím, s těmi lidmi se bavím, pozoruji je při jejich každodenních aktivitách a snažím se pochopit svět za mřížemi.

Představuji si, že je to tedy hlavně terénní práce. Co vás v terénu nejvíc zasáhlo nebo změnilo váš

pohled na člověka?

LD: Můj pohled na vězeňství se změnil velmi výrazně, a to v obou směrech. Potkáváte lidi, kteří mají za sebou smutné příběhy, osoby, které spáchaly nepředstavitelné činy, ale naučil jsem se je nesoudit. Často zjistíte, že pachatelé byli dřív sami oběťmi. Ale také jsem asi trochu otupěl, už mě tolik nerozhází, když slyším příběhy o násilí nebo vraždách.

JV: Mě překvapilo, že jsem objevil studující, kteří jsou ochotni tato témata studovat včetně toho, že jsou ochotni vstoupit do míst, kam se neodvážejí ani policie. A druhá věc, která mě zasáhla, je lidská bolest, která se propisuje do sociálních struktur. Každé osobní neštěstí má širší společenské důsledky.

Dá se dělat výzkum v prostředí, kde jde právě často o životní příběhy plné bolesti, a přitom si udržet odstup? Je potřeba nejprve si u těchto lidí získat důvěru, aby se vám otevřeli se svými příběhy?

JV: Důvěra je základní podmínka, bez ní s vámi nikdo nepromluví. Proto učím studenty, že lidé, s nimiž děláme výzkum, nejsou objekty, ale partneři. Sociologie dokáže odkrývat skryté věci, ale nesmíme propadnout iluzi, že spasíme svět. Je třeba vybalancovat mezi přehnaným mesianismem a cynismem – tedy mezi touhou všechno napravit a rezignací, že s tím nic nezmůžeme.

LD: O důvěře se tam opravdu hovoří velmi těžce. Když máte štěstí a pustí vás dovnitř, máte pár hodin. Za tu dobu důvěru nevybudujete. Já se právě snažím přistupovat k tomu prostředí a lidem s respektem. Nesoudit, nehrát si na nadřazeného a zajímat se o příběhy druhých. Zatím mi skoro nikdo rozhovor neodmítl.

Jaká je vazba vašeho výzkumu a vazba vaše na region? Jaký význam má pro Plzeňský kraj?

LD: Oba dva máme blízko k Plzni a hodně výzkumů jsme dělali v plzeňské věznici, nicméně fenomén vězeňství je celoplošný, závěry mají celostátní přesah.

JV: Na regionální úrovni jsme pak dělali hlavně výzkum bezdomovectví. Právě z něj v Plzni vznikla myšlenka takzvaného „mokrého domu“ pro lidi s alkoholismem. Díky našim datům se tehdy podařilo prosadit jeho výstavbu a město Plzeň přijalo i koncepci práce s lidmi bez domova. Mé doporučení je – pokračujte v této koncepci dál.

Společným jmenovatelem vašich výzkumů je náboženství – jak se zkoumá náboženství ve státě, který má vlažný vztah k víře?

LD: Ve vězeňském prostředí překvapivě dobře. Přístup k víře je odlišný oproti většinové společnosti. Nechci tvrdit, že věří všichni, ale podíl hlásících se k víře je ve věznicích výrazně vyšší. Víra tam má často funkci opory, pomáhá lidem vyrovnat se s vinou, najít smíření a hledat jinou životní cestu. Samozřejmě jsou i tací, kteří ji berou účelově, ale i to může být cesta k nějaké změně.

JV: Ano, u části vězňů má víra spíš účelovou podobu, vnímají ji jako cestu k rychlejšímu návratu na svobodu. Ale u těch, kteří jsou zavření dlouho, se víra často promění v hlubší vnitřní proces. V českém prostředí jsme v tomhle výjimeční, máme spoustu sociologů, kteří se věnují právě náboženství, ale my jsme ho začali zkoumat i v prostředích, kde se to dřív nedělalo, tedy mezi bezdomovci a vězni. Zajímavé tedy je, že neplatí teorie, podle které jsou marginalizované skupiny nábožněji než zbytek společnosti. My jsme přišli na to, že lidé v bezdomoví nebo ve vězení nejsou nutně religioznější.

Kdybyste měli jednou větou říct, co vás na vaší práci pořád drží, jak by zněla?

LD: Pořád se o tom prostředí učím něco nového, každá návštěva věznice mi ukáže jiný rozměr a vždy mě tam něco překvapí. Nedávno mě překvapilo, jak hluboko jsou v nás předsudky, i když se snažíme být otevření. Uvědomil jsem si, že do věznice chodím jako výzkumník, ale žít tam bych nechtěl.

JV: Mě drží zvědavost, stále mě zajímá, co je v pozadí a jak to funguje. A vědomí, že díky výzkumu i práci pro univerzitu můžeme některé věci částečně změnit.

<https://info.zcu.cz/Spolecne-utvarime-budoucnost--Vyzkum-vezenstvi-a-bezdomovectvi-meni-nas-pohl-ed-na-spolecnost/clanek.jsp?id=8669>